

Nr 92.

Av herrar **Sandén** och **Myrdal**, om anslag till en statistisk undersökning rörande de utomäktenskapliga barnens rättsliga ställning m. m.

Frågan om utomäktenskapliga barns rätt till namn och arv efter fadern upptogs ånyo år 1936, alltså för två år sedan, i en motion i andra kammaren av fru Nordgren m. fl. Motionen behandlades av första lagutskottet i dess utlåtande nr 7, varefter riksdagen i skrivelse den 18 februari 1936 under återopande av vad som anförts i nämnda utlåtande anhöll, att Kungl. Maj:t ville låta verkställa en allsidig förutsättningslös utredning angående de utomäktenskapliga barnens rättsliga ställning samt för riksdagen framlägga de förslag, vartill utredningen kunde föranleda.

I utskottsutlåtandet, som var enhälligt, framhölls bland annat följande:

»Att utjämna de olikheter i fråga om arvs- och namnrätt, som sålunda förefinnas mellan utomäktenskapliga barn och barn av äktenskaplig börd, har särskilt varit föremålet för de strävanden, som under gångna tider pågått och alltjämt med oförminskad styrka göra sig gällande i syfte att förbättra och trygga de utomäktenskapliga barnens ställning. Till förmån för en sådan likställighet har särskilt framhållits det orättvisa i att åsätta en stor grupp av landets barn en vanärande stämpel genom att beröva dem rättigheter, som eljest tillkomma alla medborgare. Härigenom tillfogades det utom äktenskap födda barnet utan eget förvållande lidanden, det straffades oförskyllt för föräldrarnas handlingssätt. Skäl ha emellertid även anförts emot en generell rätt för det utomäktenskapliga barnet till arv efter fadern. Sålunda har invänts, att en sådan arvsrätt skulle verka försvagande och upplösande på äktenskapsinstitutionen. Vidare har påpekats, att arvsrätten skulle kunna bereda mannens legitima familj svårigheter och obehag. Slutligen har framhållits det vanskliga i att medgiva en sådan rätt med de regler, som hos oss gälla för fastställande av faderskapet. Med hänsyn till dessa regler, enligt vilka faderskapet grundas allenast på möjligheten av att lägersmannen är fader, ha också motionärerna ansett sig böra inskränka sina yrkanden om arvs- och namnrätt för utomäktenskapliga barn till de fall, då faderskapet är otvivelaktigt och, framför allt, då föräldrarna sammanbo.

Förevarande frågor ha varit föremål för upprepade överväganden av lagberedningen och behandlats av riksdagen senast år 1928 i samband med tillkomsten av den nya arvslagen. Det skulle vid sådant förhållande möjligen kunna tyckas, att saken knappast redan nu borde upptagas till förnyad omprövning. Frågan om de utomäktenskapliga barnens ställning är emellertid — icke minst med hänsyn till deras stora antal — enligt utskottets förmenande av så vital betydelse, att utskottet anser sig böra biträda kravet på ytterligare utredning. Denna utredning måste dock göras helt förutsättningslös och bör därför icke heller erhålla den begränsade omfattning, som angivits i motionen. I samband härmed vill utskottet erinra om att den s. k. befolkningskommissionen för närvarande verkställer en allsidig undersökning av vårt lands befolkningsfråga. Måhända skulle spörsmålet om de utomäktenskapliga barnens ställning kunna upptagas i ett sådant större sammanhang.»

Kungl. Maj:t (justitiedepartementet) remitterade den 18 december 1936 riksdagsskrivelsen till befolkningskommissionen. Kommissionen kom redan vid en förberedande behandling av frågan till den uppfattningen, att uppdraget icke kunde tillfredsställande fullgöras utan vissa utredningar. I en skrivelse till Kungl. Maj:t den 8 maj 1937 anförde kommissionen bland annat:

»Särskilt med hänsyn till de aktuella frågeställningarna i det förevarande juridiska och ekonomiska spørsmålet äro nämligen tidigare verkställda statistiska undersökningar föråldrade, vartill kommer att den officiella statistiken över samhällets barnavård ävensom annat sammanbragt siffermaterial icke är för frågans bedömande tillräckligt klarläggande. Erforderligt underlag för besvarandet av remissen måste alltså enligt kommissionens mening beredas genom en särskild statistisk undersökning. . . Den statistiska undersökningen bör belysa de utomäktenskapliga barnens rättsliga ställning, deras vård och uppfostran, föräldrarnas ekonomiska och sociala villkor samt vissa andra härmed sammanhängande förhållanden.»

Kommissionen framlade vidare i denna skrivelse förslag till plan för en sådan undersökning jämte kostnadskalkyl, slutande på 32,000 kronor, samt hemställde, att Kungl. Maj:t ville uppdraga åt statistiska centralbyrån eller, försåvitt den officiella barnavårdsstatistiken komme att överflyttas till socialstyrelsen, åt socialstyrelsen att företaga denna förberedande statistiska undersökning. För närmare uppgifter om denna undersökningsplan hänvisa vi till nämnda skrivelse.

Rörande motiven för befolkningskommissionens nyss berörda hemställan må ur en skrivelse från kommissionen den 7 november 1937 följande anföras:

»Vid förberedande överläggningar rörande det åt kommissionen sålunda lämnade uppdraget har kommissionen, i likhet med första lagutskottet och riksdagen, funnit frågan om de utomäktenskapliga barnens ställning vara av utomordentligt stor betydelse. Det bör erinras om att mera än 10,000 barn årligen födas utom äktenskapet, att spädbarnsdödligheten för de utomäktenskapliga barnen är icke oväsentligt högre än spädbarnsdödligheten för de inom äktenskap födda samt att, trots de lagstiftningsåtgärder samt andra sociala åtgärder, som under senare tid vidtagits för att bereda de utomäktenskapliga barnen mera gynnsamma levnadsvillkor, svåra missförhållanden allt fortfarande i stor utsträckning äro rådande härutinnan. Förutom det till kommissionen närmast remitterade vittomfattande spørsmålet om de utomäktenskapliga barnens arvsrätt och namnrätt efter fader har kommissionen, i anslutning till det nu anförda, under sin förberedande behandling av ämnet funnit angeläget att planlägga den åsyftade utredningen på sådant sätt, att den jämväl komme att klarlägga allttjämt förefintliga svårigheter för ogifta mödrar att själva taga vårdnad om sina barn ävensom, och icke minst, de många med det fortfarande inom landet i stor skala förekommande utackorderingssystemet sammanhängande obestridliga riskerna för barnens framtida välfärd. Den rättsliga sidan av problemet kan enligt kommissionens mening överhuvud taget icke underkastas en verklighetsbetonad och fruktbar undersökning, för så vida den icke, förutom på ingående juridiska överväganden, jämväl grundas på en sådan kännedom om de utomäktenskapliga barnens uppväxtvillkor och miljöförhållanden, som med för närvarande till buds stående statistiskt och annat material icke är möjligt att uppnå.»

Då medel att finansiera den statistiska undersökning, som kommissionen i den förut nämnda skrivelsen den 8 maj 1937 hemställt om, icke kunde göras tillgängliga å vederbörligt anslag för kommittéer och utredningar, meddelade Kungl. Maj:t den 5 november samma år, att framställningen icke kunde förandlea någon åtgärd. Kommissionen fann sig då föranlåten att genom den likaledes förut nämnda skrivelsen den 7 november 1937 återlämna det åt kommissionen givna uppdraget. Sedermera den 30 december 1937 har riksdagsskrivelsen överlämnats till socialstyrelsen för yttrande. För yttrandets avgivande är tid icke angiven.

* * *

Detta viktiga riksdagsinitiativ har således hittills icke lett till begynnandet av någon verklig utredning, vilken i sinom tid skulle kunna föra till sådana förslag, som riksdagen åsyftat.

Den beredning frågan hittills fått, för vars huvudlinjer nyss i korthet redogjorts, synes oss emellertid hava klargjort ett par viktiga omständigheter, på vilka riksdagen enligt vår mening bör taga fasta genom att i tvenne hänseenden komplettera sitt för två år sedan till Kungl. Maj:t givna utredningsdirektiv.

Till en början synes det oss uppenbart, att, såsom även av befolkningskommissionen antytts, denna fråga om utomäktenskapliga barns rättsliga ställning icke kan »underkastas en verklighetsbetonad och fruktbar undersökning, för så vida den icke, förutom på ingående juridiska övertväganden, jämväl grundas på en sådan kännedom om de utomäktenskapliga barnens uppväxtvillkor och miljöförhållanden, som med för närvarande till buds stående statistiskt och annat material icke är möjligt att uppnå». Denna rättsliga fråga måste nämligen även och framförallt ses i sitt stora sociala sammanhang. Eljest blir undersökningen ytlig och sannolikt resultatlös. Vi tillåta oss i detta samband erinra, att frågan ju ingalunda är ny, utan att gång efter annan vårt lands mest kompetenta juridiska utredningsorgan brottats med den utan att kunna giva den en tillfredsställande lösning. Skall den nya ansats, som riksdagen begärt, komma närmare målet än de hittills prövade, är enligt vår mening en förutsättning därför, att rättsfrågan icke ses såsom en enkel och isolerad fråga.

Vi vilja i detta sammanhang påpeka, att — trots att omvårdnaden av de utomäktenskapliga barnen efter vad är allmänt erkänt bildar ett av våra svåraste och mest trängande sociala problem — vi veta mycket litet om dessa barns levnadsvillkor och uppväxtöden (utöver deras väsentligt högre dödlighet i spädbarnsåldern). Detta gäller redan och icke minst i hänseenden, som äro av omedelbar och väsentlig betydelse för den rättsfråga, som genom riksdagsskrivelsen ånyo rests. Vi veta således icke, i vad utsträckning faderskapet blir fastställt eller icke. Vi veta ej heller i vad utsträckning ett fastställande av faderskapet, i fall sådant kommer till stånd, sker genom erkännande av mannen jämlikt 20 § lagen om barn utom äktenskap eller genom rättegång samt i senare

fallet, huruvida det sker på grund av mannens medgivande inför rätta, efter full bevisning om samlag under konceptionstiden, efter moderns edgång eller efter det mannen underlåtit att avlägga ed, som anförtrots åt honom. Vi känna icke till huruvida, före ett fastställande av faderskapet i visst fall, rättegång om faderskapet tidigare anställts mot annan man än den, som sedan förklarades för fader, och i så fall orsaken till att den tidigare rättegången icke medförde fastställande av faderskapet. I alla de fall, då faderskapet icke på det ena eller andra sättet blivit fastställt, veta vi icke anledningen; vi känna ej i vad mån försök gjorts genom rättegång eller på annat sätt, eller om modern vägrat att lämna behöfliga upplysningar. Vi veta icke ens, i vad mån föräldrarna efter barnets födelse ingått äktenskap, än mindre vid vilken ålder hos barnet det ägt rum: vi känna icke i vad utsträckning föräldrarna ingått trolovning och huruvida detta skett före eller efter barnets födelse, ej heller i vad mån föräldrarna sammanbo stadigvarande. Om de utomäktenskapliga barnens föräldrar veta vi heller ingenting. Vi känna icke ens i vad utsträckning fäderna äro gifta eller ogifta, ett spörsmål av omedelbar relevans för bedömandet av det här upprullade problemet om arvs- och namnrätt efter fadern. Om modern veta vi icke, om hon sedermera gift sig med annan man, och om hon i så fall behållit respektive övertagit vårdnaden om barnet. Vi känna icke, hur vanligt det är, att ett utomäktenskapligt barn adopteras, och, i så fall, om det sker omedelbart efter barnets födelse eller vid senare tidpunkt. Ej heller känna vi i vad mån adoptionen göres av barnets fader, moder eller av fosterföräldrar.

Samtliga dessa här exemplifikationsvis angivna frågeställningar måste enligt vår mening i möjligaste mån klarläggas, innan man kan skrida till en på sakkännedom grundad bedömning av det genom riksdagens skrivelse ånyo resta problemet om de utomäktenskapliga barnens rättsliga ställning.

Såsom vi redan framhållit, är ifrågavarande rättsliga spörsmål av social karaktär. För att realistiskt kunna bedöma den ekonomiska och sociala innebörden och verkan liksom behovet av den föreslagna rättsändringen, bör man därför vidare känna faderns och moderns yrken eller sysselsättningar samt deras ekonomiska förhållanden (förmögenhet, särskilt fast egendom, samt inkomster, eventuellt även deras föräldrars, vidare understöd i form av fattigvård, hjälp i anledning av arbetslöshet m. m.) och allmänt deras sociala ställning. Vidare bör man veta, huruvida barnet uppfostras och vårdas hos modern, fadern eller närmare släktingar till föräldrarna, i enskilt eller kommunalt barnhem eller särskild anstalt, eller i fosterhem. Överhuvud taget behöver man en allmän och rätt ingående kunskap om de utomäktenskapliga barnens levnadsvillkor och uppväxtöden.

Det framstår för oss helt uteslutet, att överhuvud taget någon framstående jurist eller socialpolitiker skulle — i synnerhet efter de utredningserfarenheter i frågan, som föreligga sedan lång tid och nu senast ytterligare bekräftats — vilja taga ståndpunkt i denna rättsfråga och gå till utformandet av nya regler

för utomäktenskapliga barns rättsliga ställning, såvida icke en utredning av härovan i sina allmänna drag antydd beskaffenhet först gjorts. I anledning härav skola vi tillåta oss att föreslå riksdagen beviljandet av ett anslag för sådan utredning. Vid beloppets angivande stödjä vi oss på befolkningskommissionens förut berörda kostnadskalkyl.

Utgiften 32,000 kronor kan synas stor. Vid en jämförelse med de flerfaldigt större utgifter, som vår allmänna ekonomiska statistik (t. ex. en företagsräkning) eller vår befolkningsstatistik drager, och med beaktande av den synnerligen stora betydelsen av att här ifrågavarande rättsfråga bringas till en lycklig lösning, tveka vi icke att anse det mycket väl motiverat, att en sådan undersökning göres. Vi tillåta oss även påminna om, att undersökningen i fråga är nödvändig såsom grundval för ej blott utredningen av nyss berörda rättsfråga utan även för den planläggning av samhälleliga åtgärder i syfte att bättre skydda och vårda dessa socialt missgynnade barn och deras mödrar, varom hemställa av oss göres i en särskild motion, till vars motivering vi även i detta sammanhang hänvisa.

På grund av vad här anförts våga vi hemställa,

att riksdagen måtte bevilja ett anslag av 32,000 kronor för genomförandet av en statistisk undersökning, belysande de utomäktenskapliga barnens rättsliga ställning, deras vård och uppfostran, föräldrarnas ekonomiska och sociala villkor samt vissa andra därmed sammanhängande förhållanden samt anhålla, att Kungl. Maj:t ville uppdraga åt socialstyrelsen att verkställa denna utredning.

Stockholm den 22 januari 1938.

J. Sandén.

Gunnar Myrdal.